

Cetatea Cavalerilor

Fondator: Col. r. Dr. Constantin Meșină
Editor: Asociația Națională a Cavalerilor de Cho.
Editura Tipo MC, Oradea - 2020

Cartea Mea e și a Ta!

ISSN 2734-6889
ISSN-L 2734 -6889

România, promotoarea unei diplomații active în Peninsula Balcanică în scopul realizării Alianței Militare a Înțelegerii Balcanice (1935 - 1939)

C-dor (r) prof. univ. Dr. Jipa ROTARU

România avea interese de securitate atât în Europa de Est și centrală, cât și în Balcani. Regiunea sud-est europeană se afla în atenția imediată a conducerii de la București, deoarece evoluțiile politico-militare din cuprinsul ei puteau avea afecta direct România, țară ce deținea o întinsă frontieră în lungul Dunării, în nordul Peninsulei și care controla atât gurile fluviului, cât și o porțiune însemnată a litoralului de vest a Mării Negre. Preocuparea pentru problemele balcanice se justifică nu numai prin motive de natură militară-de apărare a frontierei sudice a statului reîntregit-cât și prin interese economice, majoritatea schimburilor românești de bunuri cu exteriorul efectuându-se prin strâmtoari sau pe ruta Niș-Salonic. Desigur, la baza legăturilor dintre România și statele balcanice se aflau și bogate tradiții de prietenie și colaborare, precum și numeroase întrepătrunderi culturale.

Peninsula Balcanică continua într-o mare măsură, și după primul război mondial, să dețină un loc însemnat în strategia marilor puteri, realitate pe care România nu o putea ignora. Dintre statele ce emisese odinioară pretenții de dominarea Europei de sud-est, Italia își menține și după 1918 politica

de hegemonie în regiune. Ambițiile sale de luare sub control a Balcanilor veneau însă în contradicție cu cele ale Franței și Marii Britanii, puteri care garantaseră la Versailles noua ordine politică în Peninsula. Acestor puteri aveau să li se alăture în calitate de competitor la dominarea regiunii și cel de-al treilea Reich, ce va acționa până în 1940 preponderent pe canale economice. Cât privește U.R.S.S.-ul, influența sa în Balcani, în perioada interbelică, a fost în general mult mai redusă decât aceea a vechiului imperiu rus, dar aceasta nu înseamnă că guvernul de la Moscova nu se interesa de evenimentele din regiune. Conștient de importanța menținerii

stabilității în sud-estul Europei pentru propria sa securitate și de necesitatea unirii eforturilor țărilor din Balcani în direcția apărării în comun a independenței lor față de Marile Puteri, guvernul român a inițiat intense demersuri diplomatice în scopul creierii unei alianțe regionale de felul Micii Antante și în vastul spațiu dintre Dunăre, Adriatică și Mediterana. În consecință, la 9 februarie 1934 la Atena, miniștrii de externe ai României, Greciei, Turciei și Iugoslaviei semnează Pactul Înțelegerii Balcanice .

Pentru diplomația română, 1934 devenea astfel anul de vârf al activității externe în perioada interbelică deoarece, la inițiativa oficialităților din București, se constituie în centrul și sud-estul Europei un complex sistem de alianțe de asistență mutuală, având în componență doar state mici și mijlocii. Edificarea unui *"bloc al țărilor mici și mijlocii"* , spre a contracara amenințările venite din partea marilor puteri, a reprezentat un eveniment unic în istoria modernă a Europei, probând forța pe care o au popoarele atunci când își unesc eforturile în lupte pentru pace, securitatea internațională și independență. Crearea blocului Mică Antantă - Antanta Balcanică - cu participarea activă a României - a provocat profunde nemulțumiri în toate statele fasciste și revizioniste, ce-și vedeau astfel reduse considerabil șansele de a manevra diplomatic în Europa și de a relansa politica de cuceriri teritoriale. De aceea, atât Germania cât și Italia și la remorca lor, Ungaria și Bulgaria - își vor îndrepta în intervalul 1934-1938 principalele lovituri împotriva *Micii Antante și Antantei Balcanice*, exploatând lipsa de realism a guvernanților din Franța și Marea Britanie, teama lor de comunism, neîncrederea reciprocă dintre puterile occidentale și U.R.S.S., caracterul aventurist al politicii regimului dictatorial din Polonia, care a refuzat în mai multe rânduri afilierea la alianța statelor central și sud-est europene (preferându-i un *"joc de echilibru"* între U.R.S.S., Germania, Franța și Marea Britanie). Nu este lipsită de interes constatarea, mai puțin evidențiată în analizele istorice rezervate perioadei interbelice, că abia după dezmembrarea alianțelor statelor mici și mijlocii din centrul și sud-estul continentului - cu acordul irresponsabil al puterilor occidentale - Germania nazistă, asistată de Italia și de *"aliații"* lor, a luat inițiativa declanșării celui de -al doilea război mondial.

Materializarea Pactului balcanic în domeniul militar, respectiv punerea bazelor unei colaborări eficiente, capabile să asigure suportul militar adecvat al alianței politice încheiate, a devenit preocuparea prioritară a statelor membre. Prin Protocolul anexă se stabilea că în termen de șase luni să înceapă negocierile în vederea *"încheierii unei Convențiuni apropiate scopurilor urmărite prin Pactul de Înțelegere Balcanică"*, deci și al unei convenții militare adecvate. Dar, datorită unor divergențe de păreri provocate de o serie de factori, printre care situația geografică specifică, regimului politic, alianțele politice și militare anterior semnate de unele dintre statele membre ale Înțelegerii Balcanice, negocierile în scopul încheierii convenției militare și-au prelungit timp de trei ani.

Important este că toate întrunirile ce au urmat, atât la nivelul Consiliului Permanent, cât și la nivelul altor organe, vizitele reciproc întreprinse de personalități diplomatice ale celor patru state au avut în centrul preocupărilor problemele convenției militare destinată a asigura suportul material al alianței nou constituite. În acest sens, în scopul garantării frontierelor balcanice ale statelor lor, până la semnarea convențiilor militare, miniștrii de externe ai Iugoslaviei, Turciei, Greciei și României au încheiat la 15 mai 1934 un Proces Verbal menit a reconfirma faptul că membrii Antantei Balcanice își garantau neutralitatea binevoitoare față de partenerul căzut victimă unei agresiuni neprovocate. Acest document reprezintă punctul de pornire al acțiunii comune pentru clarificarea poziției fiecărei părți în legătură cu colaborarea militară. Cu tot caracterul său pur politic, actul semnat are o importanță aparte pentru configurația ulterioară a alianței militare balcanice. El venea să întărească hotărârea Turciei, Iugoslaviei și României de a încheia convenții militare care *"se puteau realiza imediat, putând fi bilaterale sau multilaterale"*.

Totodată, în mai 1934, miniștrii de externe ai celor trei țări au luat act de declarația făcută de guvernul elen în fața corpurilor legiuitoare cu ocazia ratificării Pactului Înțelegerii Balcanice, la 2 aprilie 1934, în sensul că scopul acesteia este *"numai garantarea fruntariilor balcanice împotriva oricărei agresiuni venind din partea unuia din statele balcanice"*, consemnare ce exprimă clar rezerva guvernului grec de a se angaja față de celelalte state semnatare, într-un eventual conflict cu Italia sau cu o altă mare putere.

În situația dată, căutând totuși să găsească modalități de întărire a securității reciproce, România și Turcia au perfectat la Geneva, în 5 iunie 1934, o convenție politică secretă, prin care se obligau să-și dea ajutor militar în următoarele condiții: 1) dacă unul din statele semnatare devenea, în orice împrejurări, obiectul unei agresiuni din partea unui stat balcanic, acționând singur sau împreună cu un alt stat balcanic sau nebalcanic, sau 2) când vreuna dintre cele două țări devenea obiectul unei acțiuni de război din partea oricărui alt stat. În epocă, semnarea acestei convenții era socotită drept “*un mare progres*” pentru asigurarea apărării țării. Specialiștii militari din Marele Stat Major român apreciind că prin aceasta se rezolvau aspecte importante ale “*programului militar român extern*”, precum anihilarea rapidă a unei agresivități venite din Balcani în eventualitatea unei complicații la celelalte frontiere ale statului și asigurarea securității traficului prin strâmtoarele Bosfor și Dardanele, principala legătură cu exteriorul a țării.

3

Nicolae Titulescu – semnează angajarea României în Pactul Balcanic

Convenția politico-militară bilaterală româno-turcă constituia totodată un prim pas spre înfăptuirea unei alianțe militare generale a Înțelegerii Balcanice, un acord de asistență mutuală încheindu-se între Turcia și Iugoslavia în același an, 1934. Modalitățile de fixare concretă a formelor colaborării militare între România și Turcia erau „*de competența marilor state majore*”, după cum sublinia Nicolae Titulescu. În acest sens, cu prilejul Conferinței Balcanice de la București, din luna mai 1935, miniștrii de externe ai României și Turciei au convenit ca „*marile state majore respective să procedeze la stabilirea clauzelor unei convenții militare pentru asigurarea colaborării celor două armate, iar pentru inițierea studiilor pregătitoare, Marele Stat Major român să trimită la Ankara, o delegație pentru a lua un prim contact cu Marele Stat Major turc*”.

În consecință, în vederea realizării unei convenții de cooperare militară, au început la Ankara discuții, la 3 iunie 1935. Delegația militară română a fost alcătuită din colonelul Gheorghe Rozin, șeful Secției operații din Marele Stat Major și maiorul Constantin Lupescu. Programul de lucru al întâlnirilor a cuprins studierea amănunțită a convenției politice bilaterale, din iunie 1934, un schimb reciproc de informații în legătură cu eventualul agresor din Balcani, precum și modul cum puteau fi soluționate acestea. Chiar din prima ședință, delegația turcă a prezentat Convenția secretă dintre Iugoslavia și Turcia, identică cu cea româno-turcă, cerând ca lucrările întâlnirii experților militari ce abia începuseră

să țină cont de documentul respectiv și, în limita intereselor celor două armate să se ajungă la un punct de vedere asemănător.

În perioada următoare a schimbului de vederi dintre delegațiile militare, Marile State Majore română, turc și iugoslav au elaborat, fiecare, câte un proiect de convenție militară. Se pare că realizarea unei colaborări militare eficace a Înțelegerii Balcanice fusese pornită pe o cale bună. Din informațiile primite pe diferite canale de la Ankara, rezultă însă că Turcia privea cu mari rezerve acțiunea inițiată, deoarece „atât România, cât și Iugoslavia, angajate prea mult în cadrul Micii Înțelegeri nu vor dispune de o suficientă libertate de acțiune pentru a putea intervenii la nevoie cu forțele necesare în situații de război ce pot intervenii în Balcani”¹². Se contura astfel, intenția Turciei de a prezenta la reuniunea tripartită, două propuneri : una, care să țină seama de angajarea României și Iugoslaviei în cadrul Micii Înțelegeri și alta, care tindea să modifice statutul militar al Micii Înțelegeri. În privința primei propuneri, Turcia preconiza să-și mențină o libertate de acțiune neștirbită. Majoritatea forțelor sale erau destinate altei regiuni decât Balcanii. Aici, ea urma să îndrepte un efectiv redus de trupe. În eventualitatea că Iugoslavia și România ar fi fost angajate pe alte teatre de război, Turcia oferea în spațiul balcanic maximum de forțe aflate la dispoziție. A doua propunere turcă pornea de la opinia împărtășită de forurilor respective din Ankara că, Mica Înțelegere constituie un punct nevralgic în cooperarea militară interbalcanică. Într-o asemenea variantă, frontul de vest urma să devină secundar pentru România și Iugoslavia, varianta fiind practic inacceptabilă pentru guvernele de la București și Belgrad.

Marele Stat Major român preconiza o armonizare a angajamentelor ce decurgeau pentru Iugoslavia și România din convenția militară a Micii Înțelegeri cu obligații comune ce urmau să fie asumate prin convenția militară cu Turcia întrucât, în cazul unui conflict general, Ungaria rămânea obiectivul asupra căruia România și Iugoslavia trebuiau să concentreze mai întâi eforturile lor, fără a fi totuși neglijate aspectele colaborării cu guvernul din Ankara în scopul apărării stabilității și păcii în Balcani.

Lucrările primei conferințe militare în trei, a Înțelegerii Balcanice, au început la 28 noiembrie 1935, la Belgrad. România și Iugoslavia au fost reprezentate de titularii statelor lor majore, având depline puteri pentru semnarea convenției, în timp ce Turcia a trimis la această întrunire pe subșeful Statului Major General turc, ceea ce din punct de vedere al procedurii, a constituit un impediment de seamă. Cu toate acestea, în urma discuțiilor , s-a elaborat și s-a parafat Convenția Militară Tripartită a Înțelegerii Balcanice. Ea nu a putut fi însă semnată acum, din cauza rezervelor României și Turciei, exprimate cu un an înainte și care nu-și găsiseră încă rezolvarea. În esență, prevederile acestui document, de importanță pentru apărarea fruntariilor naționale ale statelor antirevizioniste din Balcani, erau menite să stabilească măsurile de apărare *“în contra Bulgariei în cazul unei amenințări de război sau unui atac din partea acesteia vizând o acțiune imediată și comună a alianțelor în scopul de a o scoate din cauză înaintea oricărei posibilități de surprindere din partea ei”*.

Prin articolul 2 se stabilea quantumul de forțe militare pe care fiecare din cei trei aliați trebuie să le mobilizeze: 120 de batalioane de infanterie, 150 de baterii de artilerie, 24 escadroane de cavalerie și 100 avioane , cu care trebuiau să intervină în cazul în care nu se afla în război cu nici o altă putere . Statul care se găsea deja în război cu o altă putere trebuie să intervină în contra Bulgariei cu maximum de forțe disponibile. *„Acest maxim urma a fi fixat prin proiectele de operații, ținând cont de scopul arătat la punctul 1. În principiu, convenția mai stabilea: normele explicative necesare stabilirii componenței unitare a unităților militare prevăzute ca forțe de intervenție, zonele de concentrare ale armatelor aliate în funcție de direcția de lansare a atacului , modalitatea de colaborare în timp de pace a marilor state majore aliate; cooperarea morală; materială; legături și transmisiuni; cooperarea maritimă și fluvială”*. Întocmirea proiectelor de operații relative la diversele ipoteze de acțiune urmau a face obiectul unui studiu comun al celor trei state majore.

Convenția militară includea și două rezerve – româno-turcă –înscrise în partea ei finală. Marele Stat Major român n-a putut accepta propunerea organului similar turc cu privire la quantumul forțelor proprii ce trebuiau mobilizate și zonele de concentrare. Rezerva formulată de Marele Stat Major turc preconiza ca zonele de concentrare ale armatelor română și turcă să fie soluționate și determinate

ulterior. Această rezervă a rezultat din faptul că Marele Stat Major român , dat fiind lungimea frontierei cu Bulgaria, propunea ca zonă de concentrare a grosului forțelor române să fie definitivă pentru fiecare ipoteză în parte, concepție pe care a împărtășit-o și Marele Stat Major iugoslav, în timp ce Marele Stat Major turc cerea ca această zonă să fie invariabil fixată în Dobrogea, temându-se de întârzieri la trecerea Dunării de către forțele române.

Cu toate că nu se ajunsese la o formulare definitivă, luând în considerare rezervele româno-turce, Convenția militară tripartită a avut o deosebită importanță pentru țara noastră. Ea a întărit poziția politico-militară a României în Peninsula Balcanică și în restul Europei prin faptul că i-a asigurat libertatea de acțiune și zona de manevră în cadrul spațiului balcanic. Pornind de aici , factorii politici și militari de conducere ai țării și-au dat seama de necesitatea adoptării de măsuri în direcția oficializării celor convenite la Belgrad și a completării alianței militare de apărare prin includerea Greciei între semnatarii ei. În perioada următoare așadar, acțiunile întreprinse în vederea realizării acestor două deziderate au constituit preocuparea de bază atât a forurilor de conducere politică, cât și militară a statelor semnatare ale Pactului Balcanic.

La sfârșitul anului 1935 a avut loc un schimb de scrisori între miniștrii de externe român și iugoslav, prin care s-a căzut de acord a se iniția acțiuni diplomatice și militare corespunzătoare pentru rezolvarea rezervelor române și turce și cooptarea Greciei, semnatară a Pactului politic din februarie 1934. De altfel, deja guvernul din Atena adresase celorlalte trei state semnatare a Pactului Balcanic, cererea de a i se remite o copie a convenției militare tripartite.

După o prealabilă consultare , miniștrii de externe ai Iugoslaviei, României și Turciei au ajuns, la începutul anului 1936, la convingerea că se impune invitarea Greciei la o viitoare conferință militară a statelor din Înțelegera Balcanică. Pentru a netezi calea aderării Greciei la convenția militară a Înțelegerii Balcanice, Marele Stat Major român a socotit că este necesar mai întâi a se pune de acord cu forul militar similar turc în legătură cu renunțarea la rezervele lor cuprinse în convenție. În acest scop, a fost inițiat și s-a desfășurat la Ankara, în mai 1936, un schimb de opinii între reprezentanții celor două state majore. Conținutul principal al discuțiilor angajate l-a constituit , după cum reiese din documentul întocmit la Marele Stat Major român, cu acest prilej, „pregătirea înlăturării rezervelor pentru a se putea apoi efectua aderarea Greciei la Convenția Militară a Înțelegerii Balcanice.“

În zilele de 4-6 mai 1936, s-au desfășurat la Belgrad, lucrările Consiliului Permanent al Înțelegerii Balcanice. Problema principală pe agenda de lucru a acestei reuniuni a constituit-o analiza raporturilor militare între cele patru state membre ale alianței balcanice. Un rezultat pozitiv al acestei întruniri este faptul că Grecia și-a precizat poziția față de cooperarea militară în cadrul alianței. Prin scrisoarea adresată de primul ministru J. Metaxas președintelui în exercițiu al Consiliului, Tewfic Rustu Arras, se arăta că: „Grecia este ferm decisă de a urma politica Înțelegerii Balcanice în cel mai sincer spirit de strânsă încredere și de constantă colaborare cu aliații săi balcanici“. Oprindu-se îndelung asupra îndatoririlor militare ale țării sale în cadrul Înțelegerii Balcanice, Metaxas a înfățișat diversele împrejurări în care Grecia ar trebui să ia hotărâri cu caracter militar, prezentând și soluțiile pentru care aveau avizul regelui și al principalelor forțe politice. Astfel, în cazul unei agresiuni balcanice în care Italia ar fi luptat împotriva Înțelegerii Balcanice, Grecia se abținea de a intra imediat în război, adoptând neutralitatea binevoitoare colectivității balcanice.

În cazul unui conflict pur balcanic, Metaxas arăta că Grecia va participa cu forțele ce se vor stabili fiind gata să încheie o convenție militară cu celelalte state ale Înțelegerii Balcanice. Ca urmare a clarificării poziției Greciei, Consiliul Permanent a decis ca statele majore să studieze în comun și să elaboreze textul unuia sau mai multor convenții militare corespunzătoare. Deosebit de important este că, guvernul din Atena își exprima voința de a se lupta alături de statele din Antanta Balcanică în situația în care acestea ar acționa într-o coalitiție împreună cu Franța și Marea Britanie împotriva unor puteri fasciste și revizioniste.

Întruniți într-o ședință de lucru în iunie 1936 la București , șefii de stat major român și iugoslav au încheiat un protocol conform căruia se prevedea ca problema rezervelor din convenția militară să fie reglementată prin înțelegerea directă între Marele Stat Major român și Marele Stat Major turc; în

privința aderării Greciei la Convenție, deoarece acesta se face în condiții speciale (scrisoarea Metaxas), cei doi șefi de state majore au căzut de acord că este cazul a se întocmi un document separat, care să aibă la bază ipotezele de război cu care Grecia se declarase de acord. Acordul stipula, totodată, ținerea în secret a convenției tripartite față de Grecia, până la modificarea poziției adoptată de ea în raporturile cu partenerii din Înțelegerea Balcanică. Cu întocmirea proiectului convenției cvatripartite a fost însărcinat Marele Stat Major Român, expresie a prestigiului de care acesta se bucura în rândul colegilor militari de alianță. Perioada pregătirii și elaborării acestui important document al colaborării militare balcanice a constituit încă un prilej de înaltă afirmare a calităților și preocupărilor statornice ale organului nostru militar pentru salvagardarea păcii și a statu-quo-lui balcanic, în condițiile în care norii negri ai războiului încep să se abată și asupra acestei zone europene.

Concomitent cu desfășurarea acestor evenimente sunt intensificate și contactele dintre reprezentanții militari români și turci pentru rezolvarea problemelor legate de rezervele cuprinse în convenția militară din 1935. Lucrurile se vor lămuri definitiv cu prilejul Conferinței Strâmătorilor de la Montreaux din iunie 1936, când din inițiativa lui Nicolae Titulescu este facilitată o întrevvedere de lucru între șeful Marelui Stat Major român, general de divizie Nicolae Samsonovici și subșeful Statului Major Turc, generalul Assim Gunduz. Acest important schimb de vederi pentru reglementarea raporturilor militare româno-turce se încheie prin semnarea unui protocol, prin care se convine asupra formulărilor destinate să înlăture rezervele înscrise în convenție. Acest acord izvora din necesitatea urgentării semnării și ratificării convenției militare tripartite. În principiu, compromisul la care s-a ajuns cu acest prilej, consta în acceptarea de către autoritățile militare turcești a rezervei ridicate de România, admițând discuții ulterioare semnării convenției tripartite. Referitor la rezerva ridicată de Turcia, ea era acceptată de România numai în situația în care aceasta din urmă nu se găsea în stare de război pe alte fronturi. Turcia se angaja, totodată, ca în cazul unui atac revizionist din Balcani asupra României, să-și concentreze forțele de intervenție, cuantumul lor urmând să fie stabilit la reuniunile militare de lucru ulterioare.

S-au creat astfel condițiile pentru încheierea unor convenții militare defensive care să cuprindă toate cele patru state membre ale Înțelegerii Balcanice. Aceasta se impune cu atât mai mult cu cât guvernele statelor aliate își dădeau seama că în situația atacării granițelor lor trebuie să conteze, în fond, doar pe propriile lor forțe.

În aceste împrejurări, în noiembrie 1936, s-au desfășurat la București lucrările Conferinței șefilor de state majore din România, Iugoslavia, Turcia și Grecia. În primele trei zile ale Conferinței discuțiile au fost purtate între reprezentanții României, Turciei și Iugoslaviei și s-a adoptat fără rezerve textul Convenției militare tripartite. Documentul semnat urmărea aceleași scopuri de pact și de apărare ca și alianțele politice.

Se stipula că în cazul când una din puterile contractante, amenințată prin pregătiri militare sau prin procedee ostile de Bulgaria, va fi obligată să ia măsuri militare speciale sau să decreteze mobilizare, celelalte două se angajează să ia de îndată, împotriva Bulgariei, contramăsurile necesare, sau să decreteze mobilizarea forțelor prevăzute în Convenției în scopul de a o scoate din cauză înainte ca aceasta să poată realiza surprinderea strategică.

Dacă Bulgaria ataca prin surprindere una din puterile contractante, celelalte două puteri, la cererea oficială a puterii atacate, aveau înscrise în convenție aceleași obligații ca la paragraful anterior. Cu privire la forțele militare de intervenție ale fiecărui stat implicat în acțiuni de apărare împotriva Bulgariei și care nu se afla în război cu o altă putere, se stabilea un minimum de 120 batalioane de infanterie, 150 de baterii de artilerie, 24 de escadroane de cavalerie și 100 de avioane. Când una sau mai multe puteri contractuale ș-ar fi găsit în stare de război cu alte state decât Bulgaria și aceasta ar fi adoptat o poziție amenințătoare, cele trei puteri urmau a se consulta în legătură cu măsurile de luat.

Urmând a se angaja apoi discuțiile și cu delegația militară a Greciei, în vederea semnării convenției militare în patru, partea română a propus următorul text care să fie comunicat acesteia: "Subiectul reuniunii a fost discutarea ipotezelor în care Grecia nu participă conform rezervelor făcute de domnul Metaxas. După aceste explicații, în perioada 6-10 noiembrie, s-au întrunit reprezentanțele

militare ale României, Turciei, Iugoslaviei și Greciei luând în discuție convenția militară în patru, al cărei proiect fusese conceput de Marele Stat Major român. Pe timpul acestor negocieri a sosit o telegramă din partea ministrului român la Ankara care anunța că guvernul turc și Strojadinovic – primul ministru iugoslav – doreau să nu se grăbească încheierea convenției în patru, ea urmând să fie numai discutată “*ad referendum*”, rezervându-se încheierea ei pentru o altă reuniune. Dat fiind stadiul avansat în care se ajunsese cu negocierile, la primirea telegramei s-a hotărât semnarea pe loc a convenției, introducându-se însă câteva rezerve menite a mîna intrarea ei în vigoare. În principiu, cu același caracter defensiv ca și convenția militară în trei, convenția în patru avea un conținut asemănător. Ea prevedea că dacă una din puterile contractante ar fi fost amenințată de Bulgaria sau Albania (acționând singure sau împreună cu Ungaria), fiind obligate să ia măsuri speciale sau să decreteze mobilizarea, trebuie să informeze celelalte state care se angajau să ia imediat contra Bulgariei (respectiv Albaniei și Ungariei) contramăsurile necesare, sau să decreteze mobilizarea forțelor prevăzute în convenție pentru a preveni atacul prin surprindere. În cazul în care atacul din partea aceluiași adversari prezumtivi s-ar fi produs prin surprindere asupra unui stat semnatar, celelalte trei state, la cererea celui atacat, erau obligate să decreteze mobilizarea forțelor prevăzute și să acționeze cât mai repede posibil împotriva atacantului. Forțele de apărare ale fiecărui stat aliat, când acesta nu se afla în război cu o altă putere, erau astfel stabilite: România, Turcia și Iugoslavia câte: 120 batalioane, 150 baterii, 24 escadroane și 100 avioane, iar Grecia: 70 batalioane, 90 baterii, 16 escadroane și 65 avioane.

Rezervele incluse într-un Protocol – Anexă la convenție și care diminuau rolul, eficiența și importanța acesteia în raport cu convenția în trei, făcând-o practic inoportună până la o viitoare rediscuție și ratificare, aveau următorul conținut: prima, introdusă la dorința delegatului grec, prevedea obligația puterilor contractante de a permite trecerea pe teritoriul și prin apele lor a transporturilor de materiale de război pentru aliatul care s-ar găsi în război cu un alt stat; cea de-a doua, formulată de delegatul iugoslav, prevedea angajamentul puterilor contractante de a nu suspenda ostilitățile aflate în curs chiar dacă alte puteri ar interveni din partea adversarilor, iar ultima, introdusă de delegatul român, prevedea obligativitatea celor patru puteri contractante de a declara război Bulgariei, Albaniei și Ungariei în cazul când una dintre acestea ar fi atacat un stat aliat, chiar dacă acestea nu aveau frontiere comune cu statul atacat.

În finalul conferinței s-a mai redactat un proces verbal referitor la inoportunitatea discutării și semnării, la acest moment, a Protocolului referitor la problema acțiunii comune împotriva Bulgariei în cazul denunțării de către acesta a clauzelor militare ale Tratatului de la Neuilly.

În zilele de 15-18 februarie 1937, s-a întrunit la Atena, Consiliul Permanent al Înțelegerii Balcanice. După dezbaterile problemelor politice corelate cu situația internațională și cu starea “*de facto*” creată de tratatul bilateral iugoslavo-bulgar, miniștrii de externe, ascultând rapoartele delegațiilor militare și statelor lor în legătură cu rezervele formulate în noiembrie 1936 la Conferința de la București, au convenit să se adopte formulări definitive, în urma cărora să se poată ratifica Convenția militară în patru. Procesul verbal al întrunirii, trimis de Ministrul Afacerilor Externe Marelui Stat Major cu nr. 1039/22 februarie 1937, evidențiază clarificările aduse în planul colaborării militare a celor patru state, accentul fiind pus pe înlăturarea rezervelor înscrise în Convenția militară în patru. Astfel, Convenția militară capătă forma, definitivă, înlesnindu-se demersurile în vederea ratificării ei.

Se încheie, astfel, o lungă și grea etapă a colaborării militare a înțelegerii Balcanice, etapa negocierilor preliminare și a încheierii alianței balcanice militare, Înțelegerea Balcanică și sistemul de securitate antirevizionist din Europa de sud-est beneficiind acum de un instrument militar de apărare adecvat. Toate acțiunile întreprinse la îndeplinirea cărora Marele Stat Major român a avut o contribuție remarcabilă și au avut importanța lor, prilejuind fiecărui partener ocazia de a-și defini cu exactitate perimetrul intereselor sale militare și de a cunoaște posibilitățile de angajare a celorlalți aliați. Demn de remarcat este faptul că guvernul român și factorii noștri de conducere au adoptat o atitudine constructivă în raporturile cu aliații și cu vecinii săi. Astfel, autoritățile de la București au explicat celor de la Belgrad că încheierea unilaterală a unui tratat de prietenie sârbo-bulgar ar putea dăuna Înțelegerii Balcanice și că doar semnarea unor tratate bilaterale între toate statele din grupul Antantei Balcanice și

Bulgaria oferea posibilități reale de consolidare a alianței peninsulare. Aderarea Albaniei și chiar a Bulgariei la această organizație, se estima la București, nu s-ar solda decât cu întărirea ei. Din păcate, Bulgaria a continuat politica sa de revizuire a frontierelor, făcând jocul Italiei și Germaniei și întărindu-și relațiile cu Ungaria. Drept rezultat. Măsurile de apărare împotriva unei posibile invazii a forțelor bulgare – în contextul declanșării unor agresiuni coordonate ale statelor fasciste și revizioniste în estul, sud-estul și centrul Europei – au trebuit să se intensifice.

Astfel, noua etapă ce se deschidea în planul colaborării militare a statelor balcanice avea drept conținut principal așa cum se stipula de altfel în convențiile militare ratificate, dezvoltarea colaborării dintre marile state majore ale țărilor din Înțelegeria Balcanică. Șefii de state majore erau obligați a se întruni cel puțin o dată pe an pentru a studia și adopta proiectele de operații în care să se stabilească diferitele ipoteze de acțiune comună a forțelor de intervenție pe variante, termenele de concentrare și organizarea comandamentului aliat, schimbul de informații asupra inamicilor prezumtivi, normele și activitățile practice de colaborare navală, aeriană, de legături și transmisiuni, colaborare materială etc.

Totuși, și în această nouă etapă s-au făcut simțite greutatea în ceea ce privește găsirea celor mai eficiente măsuri de apărare și contracarare a atacurilor la adresa păcii, securității și statu-quo-ului teritorial balcanic.

Cauzele unei asemenea situații trebuie căutate, de data aceasta, în cu totul alte direcții decât cele de până acum. Atacul tocmai fățiș la adresa bunei înțelegeri în cadrul coaliției balcanice, creșterea puterii și a influenței statelor revizioniste și revanșarde în această regiune, în special a Germaniei naziste și Italiei fasciste se va face simțită din ce în ce mai accentuat, punându-și amprenta și asupra bunei colaborări militare dintre statele alianței balcanice. Acest lucru va ieși în evidență cu prilejul întrunirilor reprezentanților militari în perioada ce a urmat.

Prima Conferință operativă de lucru a statelor majore ale armatelor statelor Înțelegerii Balcanice s-a desfășurat la Ankara între 27 octombrie și 4 noiembrie 1937. În cadrul acesteia au fost examinate condițiile de aplicare a convenției în patru, precizându-se că aceasta este limitată la un conflict put balcanic, *„în care una din puterile contractante este victima agresiunii Bulgariei, acționând singură, sau a Albaniei, acționând singură, sau a ambelor acestor țări împreună”*. În cazul când Grecia nu ar fi angajată, ceilalți șefi ai marilor state majore urmau a se pune de acord asupra măsurilor de luat.

Protocolul nr. 1 al Conferinței șefilor marilor state majore ale armatelor statelor Înțelegerii Balcanice (în patru), semnat la 4 octombrie, mai cuprindea și forțele maxime disponibile pentru cazurile în care una din puterile contractante s-ar găsi deja în război cu una sau mai multe puteri, altele decât Bulgaria. Acestea nu trebuiau să fie în nici un caz mai mici: pentru Grecia – 75 batalioane, 90 baterii, 10 escadroane și 65 avioane; pentru România – 75 batalioane, 90 baterii, 16 escadroane și 70 avioane; pentru Turcia – 120 batalioane, 130 baterii, 24 escadroane și 100 avioane, iar pentru Iugoslavia – 75 batalioane, 90 baterii, 16 escadroane și 70 avioane.

Cele patru ipoteze de apărare cuprinse în Planul de operațiuni, parte integrantă a Protocolului nr. 1 – cuprindea direcțiile principale prezumtive de atac asupra fiecăruia dintre aliați, corespunzătoare diverselor discuții pe care ar putea fi dirijat grosul forțelor bulgare, zonele de concentrare și operațiunile armatelor Înțelegerii Balcanice.

Pornindu-se de la înțelegerile anterioare conform cărora Grecia nu putea participa decât la un conflict pur balcanic, adică în care Bulgaria n-ar avea ca aliați de cât Albania și Ungaria, așa cum era formulată rezerva în cadrul scrisorii premierului Metaxas, după terminarea lucrărilor în patru ale Conferinței, n-a trecut la studierea de către șefii statelor majore român, turc și iugoslav a variantei în trei de colaborare militară.

În finalul acestei întâlniri a fost semnat Protocolul nr. 1 al Conferinței șefilor marilor state majore ale Înțelegerii Balcanice (în trei) în care se stipula că *„în cazul când una dintre puterile contractante se găsește deja în stare de război cu una sau mai multe puteri, altele decât Bulgaria, forțele maxime disponibile ale acestei puteri nu trebuie să fie inferioare celor 75 batalioane, baterii, 90 baterii, 16 escadroane și 70 baterii”*.

Statele Înțelegerii Balcanice din dorința de a întări capacitatea lor de rezistență împotriva oricărei agresiuni, au semnat la 31 iulie 1938, Pactul de la Salonic între Înțelegeria Balcanică și Bulgaria, act ce putea deschide drumul unei puternice organizări a Balcanilor împotriva agresorilor fasciști. Părțile semnatare se angajau „*de a se abține în relațiile lor mutuale de la orice recurgere la forță, respectându-se întrutotul tratatele și convențiile încheiate*”.

Rolul acestui act politico-diplomatic este foarte sugestiv exprimat de ministrul afacerilor străine al țării noastre din acea perioadă – Nicolae Petrescu Coman – care consemna în acest sens, că Pactul reprezenta „*o confirmare solemnă a politicii creatoare a Înțelegerii Balcanice și o dovadă strălucită a forței și coeziunii sale*”.

Încheierea Protocolului de la Salonic a fost însoțită de demersuri pentru sporirea forței militare de apărare a Antantei Balcanice. În viziunea diplomaților din epocă, cu cât fiecare stat membru al alianței era mai puternic, cât Înțelegeria Balcanică era mai decisă să acționeze prin mijloace politico-militare în caz de necesitate, cu atât sporeau șansele ca Bulgaria, Axa și puterile occidentale orientări adecvate la realitățile din Balcani. Pe linia întăririi cooperării în materie de apărare, din documentele de arhivă ale Biroului 1 (Frontul de Sud) și Secției a 3-a operații din Marele Stat Major, rezulta că specialiștii militari români și-au concentrat atenția în această perioadă pe de o parte spre frontiera de vest, ceas mai amenințată, dar și spre echiparea rapidă a frontului de sud. Într-o notă înaintată Marelui Stat Major, la 24 ianuarie 1938, de către șeful Biroului 1 se raporta referitor la stadiul lucrărilor operative pregătitoare că, în problema concentrării și a datelor de începere a operațiunilor sunt condiții pentru ca acestea să se încheie în decurs de câteva luni. Concomitent, se făceau intense pregătiri la București, în vederea dezvoltării legăturilor și transmisiunilor, conlucrării în domeniile aeronauticii, navale și al industriei de apărare. S-a efectuat, de asemenea, un amplu schimb de corespondență între cele patru state majore aliate în scopul bunei organizări a Conferinței experților militari.

Marele Stat Major român susținea în 1938-1939 necesitatea semnării unui acord între statele majore ale Înțelegerii Balcanice privind organizarea și funcționarea legăturilor și transmisiunilor între marile cartiere generale ale armatelor statelor Înțelegerii Balcanice. Totodată, stat major-istii români preconizau elaborarea unui plan special pentru organizarea și funcționarea legăturilor și transmisiunilor între grupele de forțe – de valoare armată – aliate vecine, a Planului special cu același obiectiv pentru cooperarea forțelor maritime și Planului special pentru cooperarea forțelor aeriene.

Între 1938-1939, s-au desfășurat și o serie de conferințe ale experților militari aliați, partea română detașându-se și cu acest prilej, prin numeroase propuneri constructive. La Atena s-au discutat temele cooperării navale (în iunie 1938), iar la Belgrad cele ale cooperării între forțele aeriene (iulie 1938). La întrunirile ce dezbătuseră problemele aeronauticii în perioada analizată, s-a încercat rezolvarea unor propuneri sau cereri formulate de statele membre ale Înțelegerii și elaborarea unui plan comun de întrebuințare a forțelor aeriene în război. Grecia a cerut astfel, în mai multe rânduri, să se mărească numărul avioanelor de intervenție. Turcia a reclamat că obiectivele fixe de bombardament să fie repartizate conform zonelor de acțiune, în timp ce Iugoslavia și România susțineau ca avioanele ce conlucrează cu flota maritimă și fluvială să nu fie cuprinsă în cadrul aviației de intervenție.

Membrii Înțelegerii Balcanilor au analizat și posibilitățile înființării unei Comisii Militare Mixte de colaborare materială, care să fie alcătuită din patru subcomisii (câte una de fiecare armată aliată). Scopul acestei comisii era acela de a studia și face propuneri în legătură cu principalele probleme ale colaborării în domeniul materialelor de război. În septembrie 1938, după ce s-a aprobat de statele membre constituirea Comisiei Mixte de colaborare materială, Marele Stat Major român a avansat ideea perfecționării unui Acord special asupra tranzitului mijloacelor de război. Proiectul de Acord întocmit de partea română cuprindea reglementări privind asigurarea și sprijinul reciproc al statelor membre, privind transportul materialelor de război pe calea ferată, pe apă și pe cale aeriană.

Comisia mixtă s-a întrunit doar o singură dată, între 19 și 25 septembrie 1938 și a dezbătut probleme de: sprijin reciproc, unificare și industrie, transporturi, tranzit aerian, marină, cartografie. În finalul conferinței în plen a fost încheiat Protocolul nr. 1 (în trei).

Conținutul celor două documente este asemănător, ele cuprinzând principiile și normele generale cu privire la întrajutorarea cu material de război a armatelor aliate, unificarea acestui material, existența în domeniul industriei de apărare, colaborarea științifică, problemele transportului și tranzitului feroviar, maritim și aerian, colaborarea cartografică și ajutor în personal tehnic.

La aproape două luni distanță, între 28 noiembrie și 6 decembrie 1938, s-a convocat la Atena și consfătuirea șefilor statelor majore din țările Înțelegerii Balcanice. Documentele acestei întruniri fuseseră pregătite încă dinainte prin proiectele de acorduri încheiate de experți în ședințele lor anticipate, precum și printr-un intens schimb de vederi între cele patru organe de decizie militară asupra problemelor ce trebuiau completate sau precizate la Atena. Ca urmare, Convenția avea drept scop stabilirea unui acord asupra chestiunilor rămase în litigiu, după întrunirile experților și desființarea acordului stabilit asupra tuturor celorlalte probleme ale cooperării aliate.

După analizarea amănunțită și stabilirea unui acord s-a trecut la întocmirea și semnarea documentelor Conferinței: 1. Protocolul nr. 2 (în patru) de colaborare operativă. El conține principalele ipoteze operative ale armatelor aliate referitoare la acțiunile comune de apărare preconizate a fi executate în eventualitatea unei agresiuni a Bulgariei în Balcani. Același document aduce unele precizări și cu privire la cooperarea fluvială româno-iugoslavă pe Dunăre, „stabilind detaliile de cooperare între forțele fluviale române și iugoslave”; 2) Protocolul special pentru cooperarea aeriană, cuprinzând Planul de întrebuințare a forțelor aeriene ale armatelor statelor Înțelegerii Balcanice și Planul cooperării serviciilor meteorologice în timp de pace și război; 3. Protocolul special pentru cooperarea navală, un alt document semnat tot acum, se referea la ajutorul reciproc al flotelor maritime și fluviale aliate în privința condițiilor de navigație și intrării în porturi a vaselor aliate, colaborării informative și cartografice navale, reparațiilor navale și împrăștiilor de combustibil. Referitor la operațiile forțelor maritime ale armatelor aliate, Protocolul detalia misiunile și gruparea principală a forțelor navale în cele trei mări: Neagră, Egee, Mediterană; 4. Protocolul referitor la organizarea și funcționarea legăturilor și transmisiunilor, cuprinzând Planul de organizare și funcționare a legăturilor și transmisiunilor între Marile Cartiere Generale aliate, Planul organizării și funcționării legăturilor și transmisiunilor între grupările de forțe terestre vecine (armate) și Planul organizării și funcționării legăturilor și transmisiunilor între forțele maritime și aeriene aliate; 5. Protocolul special pentru colaborarea materială. Totodată, prin documentul respectiv se lua act de buna înțelegere în care se desfășurase conferința experților, aprobându-se toate proiectele de hotărâre adoptate cu acel prilej.

La Atena s-a mai încheiat între România, Iugoslavia și Turcia, Protocolul nr. 2 al Conferinței șefilor marilor state majore (în trei). Șefii celor trei state majore au stabilită rămână valabile, pentru cooperarea armatelor lor în materie de informații: planuri de operații, forțe operative, durata concentrării, prescripțiile Protocolului nr. 2 (în patru) de la Atena. În restul problemelor se mențineau în vigoare prevederile Protocolului nr. 1 de la Ankara din 1937.

Problema referitoare la cooperarea navală, aeriană, legături și transmisiuni, cooperarea materială au fost tratate în cadrul celor două întruniri numai în principiu, rămânând ca dezbateră lor în detaliu să fie discutată în conferințele separate ale experților militari, conferințe ce trebuiau organizate în anul următor, înaintea celei de a doua întruniri a șefilor de stat major. În funcție de nevoile imediate ale celor trei aliate, nevoi ce nu suportau o amânare pentru încă un an, șefii de stat major au întocmit, totuși, listele materiale excedentare pentru durata unui an de război pentru fiecare stat aliat și care puteau fi date celorlalți aliați, precum și liste de materiale și cantitatea acestora de care fiecare aliat avea nevoie pentru un an de război.

Între 28 noiembrie – 6 decembrie 1938 s-a derulat la Atena o nouă întrunire a șefilor marilor state majore ale armatelor din statele participante la Înțelegerea Balcanică. Cei prezenți au dezbătut o serie de modalități de contracarare a sporirii agresivității Italiei fasciste și Germaniei naziste în sud-estul Europei.